

ДОСВІД ТРАНСФОРМАЦІЇ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ ОРГАНІВ ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН: ПСИХОЛОГО-ПРАВОВИЙ РАКУРС

БАНДУРКА Олександр Маркович - доктор юридичних наук, професор, академік, дійсний член Академії правових наук України, політик, учений.

ЄВДОКІМОВА Олена Олександрівна - доктор психологічних наук, професор, завідувач кафедри соціології та психології, голова спеціалізованої вченої ради з присудження наукового ступеня доктора наук за спеціальністю 19.00.06 «Юридична психологія (психологічні науки, юридичні науки)» у Харківському національному університеті внутрішніх справ МВС України.

УДК 159.9:331.101.3

DOI 10.32782/EP.2022.3.21

У статті розглянуто проблему трансформаційних процесів у правоохоронній сфері у правовому та психологічному аспектах.

Мета роботи – історичний та правовий аналіз становлення та трансформації поліцейських систем у різних країнах, а також виокремлення та аналіз психологічних проблем реформування.

Матеріал та методи. В основу дослідження покладено такі наукові методи: порівняльно – правовий, логіко-правовий, системно-структурний, формально-логічний аналіз. У статті представлено багаторічний досвід виникнення та вдосконалення поліцейських органів у різних державах. Аналізуються проведені за кордоном удосконалення поліцейської галузі та реформи у структурі поліції у посткризових ситуаціях та визначено основні напрямки психологічного супроводу процесів становлення правоохоронної системи України.

Результати та їх обговорення. У результаті багаторічного аналізу поліцейської структури за кордоном мають суттєві відмінності від відповідних їм вітчизняних та функціонують в інших реаліях. Тим не менш існують об'єктивні передумови для конструктивного осмислення та творчого застосування їхнього досвіду в нашій країні.

Грузія, Чехія, Японія та Польща провели реформування своїх правоохоронних органів у періоди глибоких соціальних потрясінь та трансформацій. Аналізуючи проведені за кордоном удосконалення поліцейської галузі, можна виділити спільні риси: демілітаризація, люстрація, поділ повноважень на центральному та муніципальному рівнях тощо. Реформа поліції є одним із найважливіших і складних завдань у будь-яких умовах. Але особливо складним є реформування поліції в посткризових ситуаціях, коли зойснен-

ня реформи включає набагато більше, ніж просто «технічне рішення» або зовнішні зміни в діяльності поліцейських інститутів. У її реалізації слід враховувати не тільки досвід у сфері інституційних змін, управління, матеріально-технічного забезпечення, але й соціально-психологічні чинники. У контексті реформування організаційні зміни повинні мати для співробітників позитивний психологічний зміст, який забезпечується відповідними програмами, спрямованими на формування почуття психологічної безпеки, психологічної доступності засобів адаптації та психологічної залученості до цих змін.

Висновок. За результатами проведеного аналізу визначено напрями психологічного супроводу поліцейських реформ: оптимізація процесів становлення професійної ідентичності у нових співробітників; проблема мобілізації психічних та психологічних ресурсів усіх працівників щодо виконання професійної діяльності в умовах трансформаційного суспільства; інформаційне забезпечення реформування; оцінка, корекція, супровід та організаційний консалтинг поточної професійної діяльності. Поліцейська практика та поліцейська освіта повинні ґрунтуватися на тісній співпраці між професіоналами та дослідниками, що дозволить створити комплексні програми для оцінки та аналізу практичних, теоретичних та психологічних проблем та розробки засобів для їх подолання.

Ключові слова: трансформаційні процеси, професійна ідентичність, демілітаризація, люстрація, інституційні зміни, позитивний психологічний зміст, психологічна безпека, психологічна доступність, адаптація, психологічне залучення до змін.

Останніми роками стала дуже популярною проблема трансформаційних процесів у правоохоронній сфері як у роботах дослідників права, так і в психологічних зарубіжних дослідженнях. Досліджуючи особливості реформ правоохоронних органів у різних країнах, автори намагаються визначити їх специфіку через призму історичних факторів [1,2,13], різницю в етапах і ступенях реформ [6,8,12]. Але практично всі дослідники відзначають значні психологічні складності перетворень. Це пов'язано із часовими та змістовними змінами в етапах професіоналізації, у регламентах професійної діяльності, з трансформаціями законодавчої бази тощо. Значною мірою кінцевий успіх реформи визначають чисто психологічні чинники: здатність працівників долати власну інерцію і вчитися працювати в нових умовах; ефективність спроб створити «нового поліцейського» із заданими моральними та професійними характеристиками, і при цьому не втратити рівень професійної досконалості тощо.

2 липня 2015 року Верховна Рада України прийняла закон України № 580-VIII «Про національну поліцію». Прийняття цього законодавчого акту засвідчило початок нового етапу розвитку правоохоронної системи України. Була актуалізована проблема комплексного, системного реформування всієї системи правоохоронних органів країни, яка би цілком відповідала міжнародним стандартам. У ході проведених реформ істотно переглянуті функції і поваження поліції; уточнено можливості використання співробітниками поліції заходів адміністративного притягнення; здійснення заходів, спрямованих на підвищення престижу служби в поліції; проведена переатестація працівників тощо.

Разом з тим, поки ще складно говорити про те, що організація діяльності, кадрове, фінансове, матеріально-технічне забезпечення української поліції повністю відповідає сучасним вимогам демократичної правової держави. Суспільство вимагає більш високої ефективності професійної діяльності поліції, раз за разом виявляються випадки корумпованості працівників, більшої злагоженості потребують механізми взаємодії з

громадянами. Але все ж таки, якщо раніше довіра до поліції складала 5-7%, то сьогодні довіра українців до поліції становить 46%. Для порівняння: правоохоронним органам у США довіряють 66-70% населення. Для Західної Європи цей показник становить 61%. Чималу роль у реформуванні відіграють і психологічні чинники, адже будь-які перетворення в правоохоронній сфері представляють собою серйозні випробування психічних і психологічних ресурсів працівників, які здатні працювати в умовах трансформаційного, а сьогодні – воюючого, суспільства; і потребують зваженого і об'єктивного висвітлення діяльності поліції з метою формування адекватної суспільної оцінки.

Усе це вимагає, на наш погляд, продовження реалізації заходів, спрямованих на модернізацію національної правоохоронної системи. При цьому великого значення набуває вивчення закордонного досвіду функціонування поліцейських структур, особливо тих країн, де поліція має давню історію та користується заслуженою високою репутацією. Вивчення досвіду діяльності поліції за рубежом дає можливість краще розібратися в проблемах становлення поліції в Україні, на основі чого виробити більш ефективні заходи щодо її розвитку та вдосконалення. І хоча поліцейські структури за рубежом мають суттєві відмінності і функціонують в інших соціальних реаліях, представляється, що існують об'єктивні передумови для конструктивного осмислення і творчого застосування їх досвіду в нашій країні.

Успішному становленню та розвитку поліції в Україні сприятиме, по-перше, урахування досвіду подібних реформ, які мали місце в інших країнах (для чого аналізу вимагають як успішні приклади, так і причини невдалих перетворень), а по-друге, за рахунок надзвичайного суспільного значення і впливу указаних реформ на загальне соціальне становище в країні, детальна розробка та створення програм психологічного забезпечення вказаних трансформацій на державному рівні.

Метою нашої роботи став історичний і правовий аналіз становлення та трансформації поліцейських систем у різних країнах,

а також виділення та аналіз психологічних проблем реформування.

Матеріал і методи. В основу дослідження покладені такі наукові методи: порівняльно - правовий, логіко-правовий, системно-структурний, формально-логічний аналіз. Мету роботи реалізовано через вирішення окремих завдань: проаналізувати історичні умови виникнення та вдосконалення поліцейських органів у різних державах; вивчити психологічні проблеми вже проведених реформ та визначити основні напрямки психологічного забезпечення процесів становлення правоохоронної системи України.

Результати та їх обговорення. Поліція є одним із найбільш древніх і невід'ємних атрибутів будь-якої держави. Сучасна зарубіжна теорія і практика поліцейської діяльності широко орієнтується на національно-історичні традиції, втілені у конкретних правових актах. Про це свідчить, зокрема, і практика збереження історичних назв поліцейських органів низки країни: Скотланд-Ярд у Великобританії, Інститут шерифа в США, Королівська кінна поліція в Канаді тощо.

У науковий і загальнонавчаний оборот термін «поліція» ввів давньогрецький філософ, учений-енциклопедист Аристотель (384 - 322 рр. до н. е.). У той період термін «поліція» за своїм значенням пов'язувався з державною діяльністю («policing»). Як відзначав Ф. Енгельс, у Древніх Афінах «публічна влада спочатку була тільки в якості поліції, яка є такою ж старою, як сама держава» [3, с.118].

У Середні віки в окремих державах Європи слово «поліція» стало набувати декілька іншого значення. Зокрема, в ранніх німецьких документах «gute Polizei» означало порядок (Нюрнберзький указ 1492), у цілому це було синонімом хорошого стану, суспільного благополуччя.

Тільки з кінця XVI ст. його стали використовувати у Франції в кількох інших значеннях: під французьким терміном «police», «polícite» і німецьким «polizei» стали малопомалу розуміти сукупність різних елементів суспільного порядку, суспільне благополуччя, а також адміністративну діяльність, спрямовану на його забезпечення. У Захід-

ній Європі у XVIII ст. на поліцію покладали турботу про школи, про народне продовольство, турботу про бідних і стягнення податків і тому подібне.

Діло доходило до того, що поліцію інколи було важко якось відокремити від управління взагалі. Як відзначав у зв'язку з цим В. Ф. Дерюжинський, терміном «поліція» в цей період називалася вся сукупність справ громадського управління, на відміну від церковних справ [1, с.3].

Як орган, що забезпечує саме захист правопорядку та виконання закону, поліція з'явилася в Древньому Римі. Римська імперія досягла великої висоти в розвитку права, і ця система збереглася до розпаду імперії, і її вплив відчувався ще протягом середніх віків. З початку V століття н. е. поліцейські функції в Європі стали покладатися на намісників і місцевих вельмож. Так, наприклад, в Англії в Середні віки поліцейські обов'язки виконувала місцева знать або їх особиста охорона. Кожен господар давав клятву сприяти розшуку і покаранню злочинців і зобов'язаний був рік відслужити в якості констебля [2].

Цікава історія поліцейських перетворень в Японії, де структура, що нагадує сьогодишню поліцейську систему, вперше була створена ще в XVII столітті. Перша реформа поліції відбулася у 1874 році - її провів імператор Мейдзі, який побажав побудувати в Японії поліцію за французьким зразком. У 1873 році був призначений пост міністра внутрішніх справ, у веденні якого знаходилося Поліцейське бюро. Нова система залишалася жорстко централізованою і отримала дуже широку повноту. Після Другої світової війни імперська поліція була розформована, створення нової структури проходило під контролем американської окупаційної адміністрації і зайняло майже десятиліття.

У 1945 році американський уряд поставив завдання провести децентралізацію, демілітаризацію та демократизацію політичної системи переможеної Японії. Усі збройні сили Японії були демобілізовані, а МВС і таємна поліція – ліквідовані. У 1947 році був прийнятий новий закон про поліцію, який передбачав децентралізацію органів

внутрішніх справ і створення 1600 незалежних муніципальних поліцейських управлінь у всіх населених пунктах країни, де чисельність населення перевищувала п'ять тисяч чоловік. Контроль над більш дрібними селищами і селами покладался на Національну сільську поліцію. У 1951 році, після окупації, Японія вирішила відмовитися від нав'язаної американської системи і повернути централизовану структуру. Японський уряд провів референдуми у 1028 містах, 1024 з яких відмовилися від муніципальних відділень і передали їх у юрисдикцію Національної поліції. Міністр МВС, - як правило цивільна особа, член уряду, який формує партія, що перемогла на виборах.

У 1954 році була проведена ще одна реформа - прийнятий новий закон про поліцію, де затвердили структуру, яка працює дотепер. Сьогодні поліцейська система Японії заснована на мережі управлінь, розміщених у кожній префектурі (у Токіо є особливе Міське управління), які мають широкі оперативні повноваження, але повністю підпорядковані Національному поліцейському управлінню. Управління префектури поліції забезпечують безпеку несіння патрульної служби, на дорогах, роботу кримінальної поліції. Префектури були розділені на райони, у яких створені відділи поліції. У цілому в країні зараз нараховується близько 1250 таких «райвідділів». Збільшено кількість патрульних - вони складають 40% від загальної кількості поліцейських. У Японії широко діють добровільні громадські формування - асоціації попередження крадіжок у багатоквартирних будинках, запобігання збройним нападам на фінансові установи, реабілітаційної допомоги правопорушникам. Кожен трьохсотий житель Японії є членом будь-якої з подібних асоціацій, що співпрацюють з системою правопорядку. У 1981 році був прийнятий Етичний поліцейський кодекс, який створено в дусі самурайського кодексу честі Бушидо. Якість роботи поліції контролюється Національною комісією громадської безпеки. Японська поліцейська система, навіть будучи централізованою, уже кілька десятиліть доводить ефективність. Відсоток розкриття вбивств (96-97%) у Японії є найвищим у світі.

Однією з перших великих спроб поліцейських реформ можна вважати реформу, проведену в штаті Нью-Йорк. Кадрову чистку нью-йоркської поліції провели ще 1884 року, коли з'ясувалося, що два десятки власників громадських будинків та казино платили сотні офіцерів за те, що вони заплющували очі на нелегальний бізнес. До середини минулого століття поліція у США знову перебувала у критичному стані. Рівень довіри до копів не перевищував 20%. У 1970 році було створено комісію Конгресу з розслідування поліцейської корупції в Нью-Йорку (комісія Кнапп), яка розкрила факти корупції, торгівлі посадами, зрощування поліцейських підрозділів із бандами. Комісія направила до Мін'юсту та Генпрокуратури США рекомендації, які лягли в основу загальнонаціональної реформи. У кожному штаті є своя специфіка, але існують загальні принципи реформування.

Ідеологом реформи став федеральний суддя Вітмен Кнапп. По-перше, органи поліції були децентралізовані за територіальною ознакою. Повноваження були чітко розподілені між федеральним рівнем, рівнем поліції штату та муніципальними підрозділами. Один від одного ці рівні є незалежними. Це не лише підвищує ефективність розслідувань, а й перешкоджає формуванню єдиних корупційних вертикалей у правоохоронних органах. Федеральний рівень - ФБР, управління боротьби з наркоторгівлею тощо. Розслідує лише великі федеральні злочини. Головне навантаження щодо підтримки правопорядку припадає на поліцію штатів та міст.

По-друге, було законодавчо закріплено відповідальність керівництва за дії підлеглих. У кожному поліцейському департаменті створено відділи внутрішнього контролю, у яких постійно йде ротація кадрів – щоб співробітники не встигали обростати зв'язками. Крім того, у кожному відділенні поліції з'явився таємний інформатор, який повідомляє про всі порушення. Поліцейське керівництво зобов'язане регулярно робити доповіді за найбільш «хабарними» напрямками роботи поліції.

По-третє, до роботи поліції було залучено населення. Паралельно із офіційними

поліцейськими вулиці патрулюють підрозділи добровільної поліції. Вони мають уніформу та патрульний автомобіль. Вважається, що такий прийом стирає психологічний бар'єр між поліцією та громадянами. Лише у Нью-Йорку на 40 тис. поліцейських припадає понад 4 тис. добровільних волонтерів-поліцейських.

По-четверте, посилено професійний відбір. Щоб стати поліцейським, треба відповідати певним вимогам – у тому числі, мати кристалево чисту біографію та закінчити поліцейську академію. Щоб піднятися на посаді до детектива, потрібно опрацювати патрульним щонайменше три роки, зарекомендувати себе на службі, скласти складні кваліфікаційні іспити. Вимоги щодо подальшого підвищення аналогічні.

По-п'яте, жодні досягнення не дозволяють кадровим поліцейським очолити органи поліції великого міста чи штату – на ці позиції виконавчі органи міст призначають тільки цивільних.

По-шосте, створено цивільні контролюючі органи, діяльність яких фінансується з місцевих бюджетів. Вони розглядають скарги громадян на поліцейських. Громадські активісти мали право проводити власні розслідування, звіти надсилалися начальнику поліції, який ухвалює рішення про покарання підлеглих. У Нью-Йорку з'явився спеціальний номер 311, зателефонувавши на який можна залишити інформацію про порушення з боку поліцейських. Оцінка роботи поліції ґрунтується на думці громадян, для цього Інститут Геллапа регулярно проводить опитування населення щодо ефективності діяльності копів.

По-сьоме, усі нововведення було доповнено підвищенням зарплат поліцейських. Наразі зарплата рядового співробітника залежно від штату становить від 40 до 90 тис. доларів на рік (рівень патрульних). Детективи та начальники департаментів, з урахуванням преміальних та понаднормових, заробляють до 200 тис. доларів на рік. Крім того, вони мають медичну страховку, іпотечні пільги та високу пенсію: після 20 років служби – 50% від заробітку, після 30 років – у розмірі 75% від заробітку. У 2014 році полі-

цейським, за даними загальнонаціональних опитувань, довіряли 73% жителів США.

В умовах активних трансформаційних процесів у правоохоронній сфері України особливого значення набуває досвід країн, які пережили подібні перетворення нещодавно. Так, у Великій Британії нещодавно - у 2002-2014 рр. - також було проведено поетапну реформу поліції, яка багато в чому сприяла підвищенню авторитету та статусу поліцейського цієї країни. Правовою основою її виступили Закон про реформу поліції 2002 року (Police Reform Act 2002) 1, а також Закон Сполученого Королівства про реформу поліції та пожежної служби в Шотландії 2012 (Police and Fire Reform (Scotland) Act 2012) 2. Серед найважливіших напрямів реформи можна виділити:

- суттєве збільшення фінансування органів поліції;

- поетапне (до 2014 року) скорочення чисельності співробітників поліції;

- збільшення загальної «поліцейської ефективності» приблизно на 5% шляхом спрощення певних процедур та дій (патрулювання одиночними патрульними, а не парами у міських центрах, використання патрульними однієї змінної машини, а не кількох тощо);

- Мінімізація випадків залучення співробітників поліції до понаднормової роботи [4, 5].

Слід зазначити, що остання новація була викликана зовсім не турботою про режим праці та відпочинок працівників британської поліції, а бажанням заощадити бюджетні кошти на оплату понаднормової роботи в подвійному розмірі. Не можна при цьому не відзначити, що британських поліцейських вважають одними з найкращих у світі.

На подібних до британських підходах будується й організація поліції США, де посада поліцейського вже багато років традиційно входить до переліку 10-ти найпрестижніших професій, а сама поліція відома не лише високою ефективністю, а й одним із найнижчих у світі рівнів корупції.

Повчальними є приклади й інших країн. Наприкінці 1980-х, коли тодішня Чехословаччина перебувала у стані напіврозпаду,

у листопаді-грудні 1989-го в країні сталася оксамитова революція, внаслідок якої комуністичний режим було повалено. Поліцейське питання стояло дуже гостро, - революцію пражан спровокував розгін студентської демонстрації у столиці. Оновленому уряду потрібна була оновлена поліція. Ян Румл, перший заступник міністра внутрішніх справ Чехословаччини (1990–1992), міністр внутрішніх справ Чехії (1992–1996), дисидент, правозахисник, журналіст займався реформою правоохоронної галузі. Крім того, реформувати поліцію було запрошено офіцерів, звільнених після придушення Радянським Союзом у 1968 році короткого періоду ліберальних реформ у соціалістичній Чехії.

Чехія пішла шляхом децентралізації та деполітизації поліції, була проведена демілітаризація Міністерства внутрішніх справ. Центральний апарат МВС у Чехії займається аналітичною експертною роботою, законодавчим забезпеченням, розподілом фінансів, питаннями громадянства, міграції, профілактикою злочинності та відповідає за управління та моніторинг криміногенної ситуації в країні. Усі чиновники – цивільні особи. Діяльність поліції повністю відокремлена від діяльності профільного міністерства [6].

Крім того, у Чехії було ліквідовано внутрішні війська, війська швидкого реагування, прикордонну охорону. Натомість було створено загальний Федеральний корпус поліції. Поліція законодавчо та фінансово відповідає перед адміністрацією МВС, але працює самостійно. Поліцейські, які розслідують злочини, підпорядковуються лише прокуратурі та суду. Також у Чехії було створено муніципальну поліцію, підпорядковану мерам, але великих повноважень вона не має. Здебільшого міські поліцейські підтримують правопорядок на вулицях та транспорті. Муніципальні інспектори поліції не мають права на арешт чи власне розслідування. Як і в Україні, у Чехії було проведено масові люстрації, під час яких посади позбулися 20% співробітників МВС. Їх змінили молоді фахівці, які пройшли навчання у поліцейських школах за кордоном. Офіцерам у Чехії заборонено членство у по-

літичних партіях. Розслідування злочинної діяльності поліцейських покладено на інспекцію внутрішніх справ, яка безпосередньо підпорядкована цивільному міністру внутрішніх справ. Чинною є постійна ротація кадрів - поліцейські не затримуються на одному місці служби. Зарплати було збільшено. На її розмір впливають термін служби та посада. Бонуси – дотації на транспорт та житло, премії за нічні зміни. За оцінками експертів, чеська децентралізація поліції є однією з найвдаліших на постсоціалістичному просторі. Рівень довіри населення до поліції становить 58%.

У Польщі до 1989 року міліція була воєнізованим загonom Польської об'єднаної робочої партії. 1987 року довіра до поліції була низькою - на рівні 23%. Реформа проводилася на початку 1990-х - у період шокової терапії, коли економічний стан країни був дуже важким. Уряд Польщі на той час складався здебільшого з колишніх опозиціонерів та дисидентів, які мали політичну волю виконати запит суспільства на кваліфіковану поліцію. Міністр внутрішніх справ, дисидент Кшиштоф Козловський провів демілітаризацію поліції, люстрації, омолодження кадрів. Склад поліції протягом п'яти років після реформи з 1990 по 1995 рік оновився на 60%. Третина поліцейських має вищу освіту. Близько 25% поліцейських – це молоді люди віком до 30 років, 47% – 31-40 років, 22,5% – від 41 до 50 років.

Крім того, у Польщі реформовано систему навчання поліцейських: запроваджено принцип професійної дидактики. Перед майбутнім поліцейським ставлять завдання, які він має виконувати на практиці. З поліцейськими працюють психологи та етики, щоб навчити професійно та шанобливо працювати з людьми. Базове навчання пересічних співробітників триває 6,5 місяців. Для підвищення кадровий поліцейський повинен мати у послужному списку щонайменше три роки роботи на вулиці. Корупція при прийомі нових поліцейських на службу зведена нанівець завдяки складному та багатовступінчастому процесу відбору. У підборі кадрів задіяно 6-7 установ. Кандидату надається штрих-код, його прізвища ніхто не знає, що виключає можливість підтасовування та

прийому на роботу за критерієм «кум, сват, брат». Здобувач має пройти кілька етапів відбору: оцінка документів, перевірка на правопорушення, тестування фізичного та психологічного стану тощо. На одне місце у поліції претендують кілька кандидатів.

У Польській поліції також створено поліцію в поліції, яка підпорядковується безпосередньо голові відомства і займається розкриттям злочинів серед поліцейських. Посилено громадський контроль: правозахисники можуть будь-якої миті прийти в поліцейську дільницю і перевірити, у якому стані знаходяться камери попереднього ув'язнення, як там поведуться з людьми [6].

Здійснюється постійна оцінка роботи підрозділів поліції. Службу профілактики злочинів оцінюють за ефективністю роботи дільничних, показником затримання гарячими слідами або на місці злочину (у Варшаві останній показник становить 30%), за швидкістю реагування. Кримінальну службу оцінюють інакше: головна комендатура розробляє загальні принципи та показники на рік, далі комендатури воєводств готують їх докладніше вже для районних відділів. Оцінюється ефективність роботи оперативників, якість збору доказів, кількість знайдених із тих, хто оголошений у розшук. У 2019 році рівень довіри до поліції у Польщі становив 70%. Вище поліції у цьому рейтингу були лише польська армія – 73%, та громадське телебачення – 85%. Парламенту, уряду та церкві поляки довіряють менше, ніж поліції.

На пострадянському просторі найуспішнішою прийнято вважати реформування правоохоронної галузі в Грузії, що посідала одне з перших місць у світі за рівнем корупції в органах влади. Тотальним хабарництвом було вражено всю систему внутрішніх справ. Ініціаторами реформ стали президент Грузії М. Саакашвілі та В. Мерабішвілі, цивільний міністр внутрішніх справ у 2004-2012 роках.

У 2004 році, одразу після перемоги Саакашвілі на виборах, було відправлено у відставку керівників усіх силових структур Грузії. З органів МВС звільнено 15 тис. поліцейських - це весь склад грузинського ДАІ. Три місяці країна жила без автоінспекції, її

новий штат був набраний з нуля, на жорсткій конкурсній основі, з 2500 претендентів відібрано лише 650. Усі патрульні автомобілі оснащені комп'ютерною технікою з виходом в Інтернет. Було мінімізовано контакти патрульної поліції із водіями. Вулиці обладнали відеокамерами: якщо водій порушив правила, і це зафіксувала камера, йому надсилають пропозицію зайти на сайт поліції, ознайомитися із записом та сплатити штраф за допомогою онлайн-платежу.

Повноваження патрульної поліції у Грузії виходять за межі роботи ДАІ: у її компетенції знаходиться не лише підтримка порядку на дорогах, а й реагування на будь-яку позаштатну ситуацію. За решту відповідає Кримінальна поліція. Відбір детективів та оперативників був не менш жорстким, аніж патрульних: посади зберегли лише 5% міліцейських чиновників. Усі співробітники Кримінальної поліції пройшли додаткове тримісячне навчання у поліцейській академії. У МВС створено внутрішню генеральну інспекцію, яка розслідує факти корупції. Зарплату поліцейського збільшено вдвічі. Додатковий бонус – премії та медична страховка. З урахуванням високого рівня безробіття в Грузії, служба в поліції стала престижним заняттям. Конкурс у поліцейській академії – 50 осіб на місце. Крім того, створено спеціальну «службу провокаторів», співробітники якої пропонують поліції хабарі. За даними опитувань, у 2014 році поліції довіряло 87% жителів Грузії.

Грузія, Чехія, Японія та Польща провели реформування своїх правоохоронних органів у періоди глибоких соціальних потрясінь та трансформацій. Аналізуючи проведені за кордоном удосконалення поліцейської галузі, можна виділити загальні риси: демілітаризація, люстрація, поділ повноважень на центральному та муніципальному рівнях тощо.

Окремо хочемо наголосити на соціально-психологічному контексті поліцейських реформ. Як відзначають Darroch S., Mazerolle L. [10], вимоги до поліції в сучасних умовах вимагають високої готовності до змін від представників поліцейської професії всіх рівнів, але така готовність та здатність поліцейських організацій до прийняття інно-

ваційних практик майже не вивчається, що робить психологічну сутність реорганізаційних процесів важкозрозумілими [10].

O'Neill W. G. у 2005 році на прикладі постконфліктних країн зазначав, що реформа поліції є одним із найважливіших і найскладніших завдань у будь-яких умовах. З точки зору автора, заснованому на досвіді відповідних інституцій ООН, особливо складним є реформування поліції у посткризових ситуаціях [13]. Приступаючи до поліцейської реформи, усім її учасникам слід розуміти з самого початку, що її здійснення включає набагато більше, ніж просто «технічне рішення» або зовнішні зміни в діяльності поліцейських інститутів. З огляду на складність реформи у процесі її реалізації слід враховувати як досвід у сфері інституційних змін, управління, матеріально-технічного забезпечення, так і психології. Важливим у цьому сенсі є досвід у галузі «управління змінами» та організаційної психології щодо створення нової системи стимулювання, нових етичних принципів та організаційної культури поліції. Крім того, набуває значущості питання, за якими критеріями, окрім падіння рівня злочинності, має вимірюватися прогрес на шляху здійснення проголошеної реформи [13].

N. Caveney у дослідженні організаційної культури поліції в умовах радикальних змін (2015) виявив, що в контексті реформування організаційні зміни повинні мати для співробітників позитивний психологічний зміст, який забезпечується відповідними програмами, спрямованими на формування почуття психологічної безпеки, психологічної доступності засобів адаптації та психологічної замученості працівників до цих змін [9].

У 2015 році Kratcoski PC, Edelbacher M. вказували, що як поліцейська практика, так і поліцейська освіта сьогодні мають ґрунтуватися на тісній співпраці між професіоналами та дослідниками, що дозволяє створити комплексні програми для оцінки та аналізу практичних, теоретичних та психологічних проблем та розробки заходів з їх подолання [12].

Підтвердження того, що світи поліцейської практики та психологічних досліджень

зближуються, у 2016 році ми знаходимо у статті Brewster J. A. зі співавторами [7], які констатують, що у США «психологія поліції та суспільна безпека» стала новою спеціальністю у галузі психології. За останні 5 років вона отримала визнання як спеціальність Американської психологічної асоціації та включена до спеціальної ради Американської ради з професійної психології. Автори наголошують на необхідності підготовки кадрів за новою спеціальністю з акцентом на основні компетенції, необхідні для базової підготовки в галузі психології, та додаткові функціональні компетенції, необхідні для ефективної практики за вказаними спеціальностями, зокрема, у чотирьох напрямках роботи: оцінка, корекція, супровід та організаційний консалтинг [7].

Як зазначає Furuhaugen B. [11], протягом останніх десяти - п'ятнадцяти років необхідність реформування поліції була предметом офіційної дискусії у Швеції, і в 2015 році реформи були проведені. До дискусії, результатом якої став концепт нової поліції, було обговорення пропозицій, спрямованих на формування репрезентативності поліцейських структур для населення, а також на сприяння соціальній та інтелектуальній компетентності поліцейських, які розглядалися як засіб зміни налаштувань та поведінки співробітників поліції, а також підвищення легітимності їх дій.

Соціальна компетентність співробітника поліції обумовлює здатність розуміти людей, уміння спілкуватися з ними, навички того, як упоратися з різними соціальними ситуаціями. Інтелектуальна компетентність співробітника поліції передбачає здатність до аналізу професійних проблем та рефлексії відповідних ситуацій, а також уміння вирішувати їх самостійно [11]. Це може бути досягнуто шляхом зближення практики поліціювання та академічних досліджень, зокрема психологічних, про що свідчить не лише збільшення ваги поведінкових та психологічних дисциплін у практиці підготовки поліцейських, але й сприяння науково-дослідній роботі в галузі поліцейської науки у контексті вищезазначеної реформи.

Дж. Кампіоне у своїй книзі «Нові поліцейські ризики в історії сучасної Європи»,

виданій у 2015 році [8], пише про те, що влада дуже часто боїться соціальних змін, тому що це передбачає пошук нових балансів у співіснуванні із суспільством. І незалежно від того, детермінуються ці зміни економічними, політичними, соціальними чи культурними чинниками, трансформації у суспільстві сприймаються владою як «ризик», які мають бути формалізованими та під контролем. Поява нових соціальних груп і навіть нових моделей поведінки викликають певні побоювання, тому перебувають в епіцентрі еволюційних процесів суспільства. У цьому контексті реакцію держави на цю ситуацію трансформації можна аналізувати через призму поліції. Неформально чи формально, пише Дж. Кампіоні, системи поліції змушені адаптувати свої нормативно-правові бази, їх структури та їхню практику так, щоб реагувати на виклики, нові загрози та нові правила, з якими вони стикаються та мають справу [8]. Перед «небезпекою», яка іноді є досить високою у суспільній сфері, логіка функціонування поліції, як і судової системи, політичних та державних органів змінюється та відбувається визначення нового «сенсу» та ідентичності функціонування поліції (структурні пристосування, професіоналізація, практика, нове обладнання тощо) та меж здійснення поліцейських функцій (репресії, спостереження, наведення тощо) проти суб'єктів змін.

Особливу роль у процесах становлення української поліції, коли значну кількість досвідчених фахівців було звільнено, а на їхнє місце прийшло нове молоде, але молододосвідчене у професії покоління, відіграє успішність становлення їхньої професійної ідентичності. Інтерес до проблеми формування професійної ідентичності спеціаліста у сучасній психологічній науці неухильно зростає і набуває особливої актуальності, оскільки сучасні соціально-економічні умови стрімко змінюються, диктують нові вимоги до рівня професійної підготовки фахівців. Система правоохоронних органів України, яка зазнала останнім часом серйозних перетворень, надала психологам практично унікальну можливість спостерігати наживо процеси становлення таких феноменів, як професійна свідомість, професійна ідентич-

ність, професійна компетентність у людей, значна частина яких донедавна не мала жодного відношення до правоохоронної системи.

Серед сучасних українських поліцейських – недавні працівники різних професій. Усіх їх поєднує прагнення боротися з корупцією та знайти себе в іншій професійній діяльності. І всі вони перебувають у процесі професійного становлення. У більшості випадків йдеться про вторинну професіоналізацію і про дуже складні процеси формування нової професійної ідентичності. І всі ці процеси вимагають серйозного наукового психологічного осмислення, тому усвідомлення власної професійної ідентичності є запорукою ефективної діяльності та гармонійності фахівця. Кожна людина прагне ідентифікувати себе з певною професією, це дозволяє їй уникнути психологічного дискомфорту та деградації особистості. Те саме стосується й професії поліцейського.

Висновок. Досвід реформування поліцейських інституцій різних країн показує, що всі процеси, пов'язані з реформуванням правоохоронної галузі, є не просто «технічними» зовнішніми змінами в діяльності поліцейських інститутів, але вони несуть у собі глибокий психологічний зміст. Можна виділити щонайменше п'ять напрямів психологічного супроводу реформ: оптимізація процесів становлення професійної ідентичності нових співробітників; проблема мобілізації психічних та психологічних ресурсів усіх працівників щодо виконання професійної діяльності в умовах трансформаційного суспільства; інформаційне забезпечення реформування; оцінка, корекція, супровід та організаційний консалтинг поточної професійної діяльності. У контексті реформування організаційні зміни повинні мати для співробітників позитивний психологічний зміст, який забезпечується відповідними програмами, спрямованими на формування почуття психологічної безпеки, психологічної доступності засобів адаптації та психологічної залучення до цих змін. Тобто в процесі реалізації реформи слід враховувати не лише досвід у галузі правових інституційних змін, управління, матеріально-технічного забезпечення, а й психології.

Література

1. Дерюжинский В.Ф. Полицейское право: Пособие для студентов / В.Ф. Дерюжинский - СПб., 1903. - С. 3.
2. Ежевский Д.О. Муниципальная полиция: опыт Великобритании / Д.О. Ежевский // Административное и муниципальное право. - 2008.- № 11.- С. 198.
3. Маркс К. Сочинения / К. Маркс, Ф.Энгельс. - М. -Т. 21.- С. 118.
4. The Insolvency (England and Wales) Rules - 2016 – No. 1024 - 444 p. <http://www.legislation.gov.uk>
5. Police and Fire Reaorm. – 2012. - <http://www.legislation.gov.uk/asp/2012/8/contents/enacted>
6. Пять примеров успешной реформы полиции. – Режим доступа: <http://news.meta.ua/ua/archive/11.07.13/cluster:31058242-Kak-izbezhat-Vradievki.-Piat-primerov-uspeshnoi-reformy-politsii>
7. Brewster J. A. et al. Education and training guidelines for the specialty of police and public safety psychology //Training and Education in Professional Psychology. – 2016. – Т. 10. – №. 3. – С. 171.
8. Campion J. Policing New Risks in Modern European History / J.Campion et al. - Basingstoke– 2015.-128 p.
9. Caveney N. The material preconditions for engagement in the police: A case study of UK police culture and engagement in times of radical change / N. Caveney – 2015. - <http://ethos.bl.uk/OrderDetails.do?uin=uk.bl.ethos.664873>
10. Darroch S. Intelligence-led policing: a comparative analysis of community context influencing innovation uptake/ S. Darroch, L. Mazerolle //Policing and Society. – 2015. — Т. 25. – №. 1. – С. 1-24.
11. Furuhaugen B. The making of a social, representative and intellectual police force-Recruitment and education of police trainees in Sweden during the 20th century / B. Furuhaugen //Nordisk politiforskning. – 2015. – Т. 2. – №. 01. – С. 6-33.
12. Kratcoski P. C. Collaborative Policing: Police, Academics, Professionals, and Communities Working Together for Education, Training, and Program Implementation /-

P.C. Kratcoski, M. Edelbacher. – CRC Press, 2015. – 322p.

13. O'Neill W. G. Police Reform in Post-Conflict Societies: what we know and what we still need to know / W. G. O'Neill // NY: International Peace Academy. – 2005. - <https://www.ipinst.org/wp-content/uploads/publications/polreferpt.pdf>

*Bandurka Oleksandr Markovych,
Yevdokimova Olena Oleksandrivna
Kharkiv National University of Internal
Affairs, Ukraine*

EXPERIENCE OF POLICE TRANSFORMATION OF FOREIGN COUNTRIES: PSYCHOLOGICAL AND LEGAL PERSPECTIVE

The article considers the problem of transformational processes in law enforcement in the legal and psychological aspects.

The purpose of this work is to identify the historical and legal analysis of formation and transformation of police systems in different countries, as well as highlighting the psychological problems of reform.

Material and methods. *The methodological basis of the research is the particular scientific methods: the comparative legal, the logical legal, the system structural, the formal logical. The article also presented many years of experience improving the appearance and police authorities in different countries. Analyzes conducted abroad and improvement of police reform in the field of police structure in the post-crisis situation and the main directions of psychological support of the processes of formation of a new judicial system of Ukraine.*

Findings and their discussion. *As a result, long-term analysis of the structure of the police abroad have significant differences from their respective national and operate in other realities, it seems that the objective conditions for a constructive understanding and creative application of their experience in our country there.*

Georgia, Czech Republic, Japan and Poland have reformed their law enforcement agencies in times of profound social upheaval and transformation. Analyzing spent abroad improve the police field, you can identify common traits: demilitarization, lustration, the separation of powers at the central and municipal levels, and the like. Police reform is one of

the most important and difficult tasks in all conditions. But is particularly complex reform the police in post-crisis situations, when the reform involves much more than just a «technical solution» or external changes in the activities of police institutions. In the process of its implementation should take into account not only the experience in the field of institutional change, management, logistics, and psychology. In the context of the reform of the organizational change must be for the employees a positive psychological meaning, which is provided with appropriate programs, aimed at creating a sense of psychological safety and psychological accessibility of adaptation and psychological involvement to these changes.

Conclusion. *Based on the early experience of the directions of psychological support of reforms: optimization of the processes of formation of*

professional identity in new employees; the problem of mobilizing mental and psychological resources of all employees in performing professional activities in the conditions of transformational society; information security reform; assessment, correction, support, and organizational consulting current professional activities. Police practice and police education should be based on close collaboration between professionals and researchers will create a comprehensive program for the evaluation and analysis practical, theoretical and psychological problems and development of means to overcome them.

Keywords: *transformation processes, professional identity, demilitarization, lustration, institutional changes, positive psychological sense, psychological safety and psychological accessibility, adaptation, psychological involvement to change.*